

ORTADOĞU GELİŞMELERİNDE
"KÜÇÜK DEVLETLER" ÇEKİŞMESİ:

SON DÖNEM BAE-KATAR İLİŞKİLERİ

“ Uzun dönem Mısır ve İran gibi bölgesel aktörlerin Ortadoğu uluslararası ilişkilerinde ön planda olduğunu hatırladığımızda özellikle Arap Ayaklanmaları süreci ile birlikte Ortadoğu bölgesinde söz konusu “küçük devletler” de etkin olmaya başlamıştır.

”
Dr. Mustafa Yetim
Uzman, ORSAM

L iteratürde coğrafi, nüfus, askerî ve ekonomik kapasiteleri ve uluslararası ilişkilerin temel gelişmelerini etkileme-şekillendirmedeki sınırlı imkanları nedeniyle “küçük-mini devletler” olarak tanımlanan aktörlerden önemli bazıları Ortadoğu bölgesinde yer almaktadır. Uzun dönem Mısır ve İran gibi bölgesel aktörlerin Ortadoğu uluslararası ilişkilerinde ön planda olduğunu hatırladığımızda özellikle Arap Ayaklanmaları süreci ile birlikte Ortadoğu bölgesinde söz konusu “küçük devletler” de etkin olmaya başlamıştır. Cemal Abdünnasır dönemi Mısır’ın, 1979 Devrimi sonrası

İran’ın ve son dönemlerde Türkiye’nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika sosyo-politik süreçlerinde ve bölgesel düzendeki baskın rolü uluslararası ilişkilerde küresel aktörlerin yanında bölgesel aktörlerin klasik etkisi olarak değerlendirilmektedir. Bu tür aktörlerin yanı sıra, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi “küçük devletler” kategorisinde yer alan bazı birimlerin mevcut bölgesel gelişmeleri kendi aktörlük kapasitelerini dahi zorlayacak şekilde etkileme girişimleri ve iddialı dış politika yönelimleri ayrı ve kayda değer tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Katar ile BAE merkezli gerçekleşen ve bölgesel gelişmelerde yansımaları olan “küçük devletler” merkezli çekişmenin nedenlerini ve bu devletlerin bölgesel sistemde güçlenen etkisini değerlendirme günümüz Ortadoğu ve Kuzey Afrika dinamiklerini anlamlandırma açısından elzemdir.

Benzer Kaygılar ve Farklılaşan Politikalar

Bilindiği gibi 1971 yılına kadar İngiltere’nin kontrolünde yer alan ve “ateşkes devletleri” olarak tanımlanan BAE ve Katar, aralarındaki bazı sınır sorunlarına ve sınırlı çekişme alanlarına rağmen bağımsızlık sonrası dönemde ittifak ilişkileri, liberalleşme eğilimi ve Suudi Arabistan (SA) ile İran’ın bölgesel hegemonyasından kaçınma gibi durumlarda önemli

oranda benzer yaklaşım sergilemiştir. Söz konusu benzer yaklaşım neticesinde her iki ülkenin de Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) oluşumunda yer aldığı ve İngiltere sonrasında ABD merkezli siyasi, askerî ve ekonomik angajmanları onayladığı anlaşılmaktadır. Dahası bu iki küçük devletin İran'ın özellikle İslamcı rejim ile artan yayılcı politikaları karşısında SA'nın KİK ülkeleri üzerindeki öncül pozisyonuna çoğunlukla itiraz etmediği söylenebilir. Dolayısıyla hem Katar hem de BAE başta ABD olmak üzere batılı ülkelerle çeşitli askerî ittifaklarda yer almış ve özellikle 1990'daki Irak-Kuveyt savaşı sonrasında Washington'un kendi ülkelerinde askerî üs kurmasını kabul etmişlerdir. İç politikada ise küresel neo-liberal düzen ile bütünleşme yönünde yine 1990'lı yıllardan itibaren önemli adımlar atan ve reform girişimleri gerçekleştiren Körfez'in bu iki küçük fakat doğal gaz ve petrol gibi zengin kaynakları nedeniyle rantçı devletleri bu yıllardan itibaren önemli oranda enerji, medya, turizm ve uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapma gibi alanlarda yani "yumuşak güç" çerçevesinde faaliyet yürütmüştür.

Bağımsızlık sonrasında küçük devlet olmanın getirdiği eksiklikleri tamamlama kaygısı çerçevesinde içeride kurumsallaşma sürecine yönelen ve bölgesel gelişmelerde de daha orta yolcu ve arabulucu politikalar izleyen bu iki devlet, Arap Ayaklanmaları sürecinin erken döneminde de neredeyse yakın tutumlar sergilemiştir. Suriye, Libya ve Tunus gibi ülkelerdeki halk hareketlerini destekleyen söz konusu küçük devletler, Bahreyn'deki çoğunlukla Şiilerin öncülük ettiği gösterilere sessiz kalmış ve Yemen'de SA öncülüğünde oluşturulan askerî koalisyonda yer almışlardır. Diğer taraftan özellikle Mısır'da 2013'te Abdülfettah el-Sisi liderliğinde gerçekleştirilen ve Mısır'daki demokratik rejime son veren askerî darbe sonrasında bu aktörlerin arasındaki çatışmalı alanlar daha fazla ortaya çıkmaya ve BAE ile Katar'ın küçük devletler literatüründeki kabullerin aksine kendi caydırıcı-sert güç kapasitesini aşan politikalar izlemeye başladığı görülmüştür.

“

Kişisel millî gelir açısından dünya sıralamasında üst sıralarda yer almalarına ve refah oranı yüksek ülkeler olarak tanımlanmasına rağmen BAE ile Katar'ın askerî güç kapasitesi sınırlıdır.

”

İddialı Küçük Devletlerin Çekişme Alanları ve Stratejileri

Kişisel millî gelir açısından dünya sıralamasında üst sıralarda yer almalarına ve refah oranı yüksek ülkeler olarak tanımlanmasına rağmen BAE ile Katar'ın askerî güç kapasitesi sınırlıdır. Dahası BAE'nin 65 bine yakın ve Katar'ın 17 bine yakın ordu mensubu olduğunu düşünürsek bu çerçevede nüfus açısından da Katar'ın yaklaşık dört katı (10 milyon) olan BAE'nin Katar'a kıyasla güç unsurlarının daha ön planda olduğu söylenebilir. Diğer taraftan 2019 verilerini dikkate alırsak Katar'ın ise BAE'nin yaklaşık iki katı kadar yani 70 bin dolar kişi başına düşen millî geliri olduğunu unutmamalıyız. Bu iki ülkenin nüfus sayıları farklı olmasına rağmen nüfuslarının

yaklaşık %75'inin yabancı ya da göçmen işçilerden oluşması ise Doha ile Abu Dabi'nin ortak sorunlarıdır. Diğer bir ifadeyle, farklı alanlarda birbirleriyle değişen verilere sahip olmasına rağmen her iki ülkenin sonuç itibarıyla kendi ulusal (rejim) güvenliğini sağlama ve istikrarını sürdürme konusunda bölgesel-küresel alandaki değişimlere aşırı derecede duyarlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle sürekli bir şekilde bölgesel-küresel aktörlerin güvenlik şemsiyesini arama ve bölgedeki farklı ve bazen birbiriyle çatışan aktörler ile diplomatik kanalları açık tutma stratejisi BAE-Katar gibi küçük devletlerin temel sert güç zayıflıklarından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda her iki ülkenin ABD'nin askerî kapasitesini değerlendirmesinin yanı sıra Katar, Türkiye'nin caydırıcı gücünden ve BAE ise SA'nın yanı sıra Fransa, İtalya ve İngiltere

gibi Avrupalı devletlerin caydırıcı kapasitesinden faydalanma yoluna gitmiştir.

“

Batılı ülkelerle güçlü ilişkiler kurarak caydırıcılık kapasitesindeki eksikliği tanzim etmeye çalıştığı söylenebilir. Bu çerçevede Katar, el-Cezire gibi medya araçları, havayolu ulaşımındaki girişimleri, öncül batılı ülkelerdeki büyük yatırımları ve bölgedeki sorunların çözümünde gerçekleştirdiği arabuluculuk rolleri ile kendisine yönelebilecek olası riskleri sınırlandırmak istemiştir.

Sahip olduğu ekonomik güç kapasitesini değerlendiren her iki devletin özellikle 1990'lı yılların

ortalarından itibaren uluslararası alandaki imajına yatırım yaparak ve ticaret-finans alanında özellikle Batılı ülkelerle güçlü ilişkiler kurarak caydırıcılık kapasitesindeki eksikliği tanzim etmeye çalıştığı söylenebilir. Bu çerçevede Katar, el-Cezire gibi medya araçları, havayolu ulaşımındaki girişimleri, öncül batılı ülkelerdeki büyük yatırımları ve bölgedeki sorunların çözümünde gerçekleştirdiği arabuluculuk rolleri ile kendisine yönelebilecek olası riskleri sınırlandırmak istemiştir. Büyük oranda benzer stratejiler geliştiren BAE ise dünya ticaretinin önemli durak merkezleri olan limanların bir şekilde kendi etkisinde olmasını ve ülkeyi finans merkezine dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede BAE'nin bölgesel politikasının özetini dünya genelinde önemli limanları işleten Dubai Ports World'ün (DP World) faaliyetle-

rinden anlamak mümkündür. Böylece Doha yöneliminde el-Cezire ve BAE'nin bölgesel yaklaşımında ise DP World etkisi ön plana çıkmıştır.

“

Güçlü ekonomik yapısına ve uzun dönemdir yatırım yaptıkları havayolları, medya ve finans gibi yumuşak güç alanlarına sahip olan bu küçük devletler, Arap Ayaklanmaları süreci ile gerçekleştirdiği ittifak girişimleri ile caydırıcı güç kapasitesindeki eksikleri aşmaya ve bölgesel düzeni şekillendirme yönünde iddialı bir dış politika izlemeyi amaçlamıştır.

”

Arap Ayaklanmaları sürecinin ilk kısmına kadar Doha ile birlikte radikal şekilde ayrılmayan bir yaklaşıma sahip olsa da Abu Dabi, zaman içerisinde bölgedeki limanlarda etkin olma ve ticari merkez özelliği kazanma şeklindeki bölgesel yaklaşımına en büyük riskin Katar destekli Müslüman Kardeşler gruplarından geleceğini savunmuştur. Bu çerçevede ise BAE oranında bu gruplardan rahatsız olmamasına rağmen kendi hegemonyasına 1995'den itibaren sınırlı ve Arap Ayaklanmaları ile yoğun şekilde meydan okumaya başlayan SA ile güçlü ittifak ilişkileri geliştirerek caydırıcılık kapasitesindeki eksikliklerini gidermeyi hedeflemiştir. Dahası 2013'de Mısır'da Sisi darbesini destekleyerek önemli bir askerî gücün de bu blokta yer almasına zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle, BAE ticari-liman stratejisini gerçekleştirebilmek ve kü-

çük devletler kategorisinde olmasına rağmen iddialı bölgesel pozisyonunu sürdürebilmek amacıyla Mısır-SA gibi sert güç unsurları daha güçlü olan aktörler ile ittifak geliştirmiştir.

Bölgedeki halk hareketlerine ve reform çağrılarına uzun dönemdir el-Cezire aracılığıyla cevap vermeye çalışan ve BAE'nin aksine SA hegemonyasından çatışmayı göze alarak ayrılmayı amaçlayan Katar ise Arap Ayaklanmalarını kendi konumunu da güçlendirme potansiyeli barındıran bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede özellikle reform çağrılarında sahip çıkan bazı Müslüman Kardeşler ilişkili grupları destekleyen Doha'nın, BAE gibi caydırıcı güç kapasitesini gidermek için tercih ettiği aktör ise hem İran hem de SA'yı dengelemesi muhtemel Türkiye olmuştur. Bu şekilde BAE, SA ile ticari ilişkileri yoğunlaştırarak ve ekonomik açıdan Riyad'ın nezdinde vazgeçilmez bir partner olarak SA hegemonyasını aşmaya çalışırken Katar'ın bu hegemonyayı uzun dönemdir benzer bölgesel

kaygıları paylaştığı bölgesel aktör yani Türkiye ile askerî ilişkilerini güçlendirerek sınırlandırdığı söylenebilir. Burada İran'ın konumu ise her iki küçük devletin zaman zaman taktiksel olarak ilişki geliştirdiği fakat bu devlet ile söz konusu aktörler arasındaki ilişkinin stratejik bir ittifaka dönmesinin önünde ciddi engellerin olduğu şeklindedir. Dolayısıyla güçlü ekonomik yapısına ve uzun dönemdir yatırım yaptıkları havayolları, medya ve finans gibi yumuşak güç alanlarına sahip olan bu küçük devletler, Arap Ayaklanmaları süreci ile gerçekleştirdiği ittifak girişimleri ile caydırıcı güç kapasitesindeki eksikleri aşmaya ve bölgesel düzeni şekillendirme yönünde iddialı bir dış politika izlemeyi amaçlamıştır. Geliştirdikleri stratejiler benzer olmasına rağmen bölgede farklı aktörleri destekleyen ve birbiri ile çatışan bölgesel düzenler öneren BAE ile Katar'ın iddialı aktivizminin sonucunda bölgedeki pek çok bölgesel gelişmede rekabet içerisinde yer aldığı söylenebilir. ■